

Міністерство освіти і науки України
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Ірина ТРУБАВІНА
Вікторія ТИЩЕНКО
Ярослава ЮРКІВ

ГЛОСАРІЙ
ЩОДО ЗАХИСТУ СІМ'Ї ТА ДИТИНСТВА

Лубни – 2026

УДК 364.044.24:347.6(038)

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(протокол № 10 від 24 квітня 2026 року)*

Рецензенти:

Аніщенко В. О. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) Української технологічної академії (відділення соціально-гуманітарних технологій), професор кафедри педагогіки та професійної освіти Пенітенціарної академії України.

Островська Н. О. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Глосарій щодо захисту сім'ї та дитинства / упоряд. : І. М. Трубавіна, В. Ф. Тищенко, Я. І. Юрків. Лубни, 2026. 28 с.

Запропонований глосарій стосується сучасного захисту дитинства і сімей з дітьми в Україні в умовах війни. Він включає терміни українського законодавства, нормативно-правової бази, міжнародних гуманітарних стандартів і документів, наукових досліджень в сфері захисту дитинства. Буде цікаво тим, хто працює в сфері захисту дитинства, з сім'ями в складних життєвих обставинах, надавачам соціальних послуг.

УДК 364.044.24:347.6(038)

© Трубавіна І. М., Тищенко В. Ф., Юрків Я. І.

© ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2026

ПЕРЕДМОВА

Захист прав дитини та підтримка сім'ї завжди були пріоритетними напрямками державної політики України. Проте сьогодні, в умовах повномасштабної війни, ці питання набули критичної ваги та нових, складних викликів. Збройна агресія докорінно змінила ландшафт соціальної роботи, вимагаючи від фахівців не лише оперативності, а й глибокого розуміння оновленої нормативної бази та міжнародних стандартів.

Запропонований «Глосарій щодо захисту сім'ї та дитинства» є спробою систематизувати та уніфікувати термінологічний апарат, який використовується у сучасній практиці. Актуальність видання обумовлена необхідністю єдиного розуміння понять як у межах національного законодавства, так і в контексті міжнародного гуманітарного права.

Глосарій охоплює широкий спектр термінів – від базових юридичних дефініцій до специфічних понять, що виникли внаслідок воєнного стану та масового переміщення населення. Ця праця інтегрує норми українського законодавства, положення міжнародних стандартів захисту дитинства та результати сучасних наукових досліджень, створюючи надійне підґрунтя для професійної комунікації.

Структура видання дозволяє швидко знайти необхідну інформацію, що є надзвичайно важливим для фахівців, які працюють в соціальній сфері.

Особливу увагу приділено категоріям сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах, та механізмам надання соціальних послуг у кризових ситуаціях.

Видання буде корисним для широкого кола читачів: представників органів опіки та піклування, соціальних працівників, надавачів соціальних послуг, юристів, науковців, а також волонтерів і представників громадських організацій.

Авторський колектив

Б

Багатодітна сім'я¹⁵ – сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, – до закінчення закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>*).

Базові соціальні послуги¹⁶ – соціальні послуги, надання яких отримувачам соціальних послуг відповідно до цього Закону забезпечується Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, а також виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>*).

Безпритульні діти¹⁵ – діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>*).

Благополуччя дітей та підлітків²¹ – динамічний, суб'єктивний та об'єктивний стан фізичного, когнітивного, емоційного, духовного та соціального здоров'я, за якого діти та підлітки:

- бути в безпеці від жорстокого поводження, нехтування, експлуатації та насильства;
- мати задоволені основні потреби, включаючи потреби виживання та розвитку;
- бути на зв'язку зі своїми основними опікунами та отримувати від них турботу;
- мати можливість підтримувати підтримуючі стосунки зі своїми родинами, однолітками, вчителями, членами громади та суспільством загалом;
- мають можливість та необхідні елементи для здійснення свого представництва на основі своїх еволюційних здібностей (*Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>*).

Булінг (цькування) ¹⁵ – психологічне, фізичне, економічне чи сексуальне насильство, тобто будь-яке умисне діяння (дія або бездіяльність), у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, яке систематично вчиняється особою стосовно дитини, з якою вони є учасниками одного колективу, або дитиною стосовно іншого учасника одного колективу та яке порушує права, свободи, законні інтереси потерпілої особи та/або перешкоджає виконанню нею визначених законодавством обов’язків (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>*).

В

Ведення випадку ¹⁶ – метод надання соціальних послуг, який передбачає виконання послідовних дій, визначених статтею 18 цього Закону, спрямованих на оцінювання наявності/відсутності складних життєвих обставин або ризику потрапляння у складні життєві обставини особи/сім’ї та, за наявності, вирішення індивідуального випадку щодо виведення особи/сім’ї із складних життєвих обставин, що передбачає взаємодію соціального менеджера, фахівця з соціальної роботи, соціального працівника, отримувача соціальних послуг та інших фахівців, що залучаються до надання підтримки отримувачу соціальних послуг (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>*).

Визначення найкращих інтересів ²¹ – формальний процес із суворими процесуальними гарантіями, розроблений для оцінки та визначення найкращих інтересів дитини у прийнятті найважливіших рішень, що її стосуються. Він повинен сприяти належній участі без дискримінації, залучати кваліфікованих осіб, що приймають рішення, та збалансовувати всі фактори у справі, щоб визначити та запропонувати найкращий варіант (*Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>*).

Визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах ¹⁶ – збір, узагальнення та аналіз інформації про наявність на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці вразливих груп населення, осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, про їхні потреби у соціальних послугах, на основі результатів яких приймаються управлінські рішення щодо організації надання таких послуг (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>*).

Вразливі групи населення¹⁶ – особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>*).

Вразливість^{2, 21} – ступінь, до якої деякі люди можуть непропорційно постраждати від порушень їхнього фізичного середовища та механізмів соціальної підтримки після стихійного лиха чи конфлікту. Вразливість є специфічною для кожної людини та кожної ситуації. Щодо захисту дітей та підлітків, вразливість стосується індивідуальних, сімейних, громадських та соціальних характеристик, які знижують здатність дітей протистояти негативному впливу порушень та загроз їхнім правам. Вразливість: фізичні, соціальні, економічні та екологічні чинники, які підвищують чутливість громади чи окремих осіб до труднощів і небезпек і піддають їх ризику внаслідок втрат, пошкоджень, незахищеності, страждань і смерті (*Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>: Міжвідомчі оперативні рекомендації для учасників гуманітарної діяльності з питань захисту дітей. Ведення індивідуальних справ. Квіпень, 2020. URL: <https://whocares-pss.info/wp-content/uploads/2025/01/CP-AoR-Protection-Cluster-and-UNICEF-2024-Ukraine.-Child-Protection-Case-Management-Operational-Guidance-in-ukr.pdf>*).

Г

Гендерне насильство²¹ – загальний термін, що стосується будь-якої шкідливої дії, скоєної проти волі особи та заснованої на соціально приписаних відмінностях, тобто гендерних відмінностях, між чоловіками та жінками. Він включає дії, що завдають фізичної, психічної або сексуальної шкоди чи страждань, погрози такими діями, примус та інші форми позбавлення волі. Ці дії можуть відбуватися публічно або приватно. Деякі шкідливі практики, такі як дитячі шлюби та калічення жіночих статевих органів/корекція, також є формами гендерно зумовленого насильства. Гендерно зумовлене насильство має значний та тривалий вплив на психологічне, соціальне та економічне здоров'я та благополуччя жінок та дівчат, їхніх сімей та громад (*Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>*).

Гуманітарна дія²¹. Цілями гуманітарної діяльності є порятунок життів, полегшення страждань та збереження людської гідності під час та після криз, спричинених людиною, та стихійних лих, а також запобігання таким ситуаціям та посилення готовності до них. Гуманітарна діяльність має два тісно пов'язані виміри: захист людей та надання допомоги. Вона ґрунтується на гуманітарних

принципах людяності, неупередженості, нейтралітету та незалежності (*Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>*)

Гуманітарні діячі²¹. Широкий спектр органів влади, громад, організацій, агентств та міжвідомчих мереж об'єднуються, щоб забезпечити доставку гуманітарної допомоги до місць та людей, які її потребують. Це включає агентства Організації Об'єднаних Націй, Міжнародний рух Червоного Хреста/Червоного Півмісяця, місцеві, національні та міжнародні неурядові організації (НУО), місцеві органи влади та донорські установи. Дії, що здійснюються цими організаціями, керуються ключовими гуманітарними принципами: гуманністю, неупередженістю, незалежністю та нейтралітетом (*Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>*).

Д

Депортація дитини¹⁵ – переміщення дитини, із застосуванням або без застосування насильства, що здійснюється державою, визнаною Верховною Радою України державою-агресором та/або державою-окупантом, шляхом виселення та/або вчинення інших примусових дій, у тому числі за відсутності усвідомленої згоди дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити, та усвідомленої згоди батьків або інших законних представників дитини, щодо переміщення дитини з території України, на якій вона законно перебуває (перебувала), на територію держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором та/або державою-окупантом, або на територію третіх країн, за відсутності підстав, що передбачені законами України та/або допускаються міжнародним правом (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>*).

Дитина з інвалідністю¹⁵ – дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими порушеннями розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>*).

Дитина¹⁵ – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>*).

Дитина-кривдник⁵ – особа, яка не досягла 18 років та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі (Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII : станом на 26 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>).

Дитина, яка постраждала від домашнього насильства (постраждала дитина)⁵ – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства (Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII : станом на 26 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>).

Домашнє насильство⁵ – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь (Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII : станом на 26 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>).

Дитина, розлучена із сім'єю¹⁵ – дитина, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри або опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах¹⁵ – дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поведінням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини (Про охорону дитинства :

Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів¹⁵ – дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена, депортована або примусово переміщена, залучалася до участі у військових формуваннях, незаконно утримувалася, у тому числі в полоні, дитина, батьки (один із батьків), опікун, піклувальник, інший законний представник якої зникли безвісти за особливих обставин або померли (загинули) внаслідок отриманих у результаті збройного конфлікту поранення, контузії або каліцтва на території України чи за кордоном, а також дитина, позбавлена батьківського піклування внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту. Постраждала дитина: особа віком до 18 років, яка зазнала будь-якої форми насильства, особливо гендерно-зумовленого насильства (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Дитина, яка потребує додаткового захисту¹⁵ – дитина, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», але потребує захисту, оскільки вона була змушена прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок виникнення загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження, через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Дитина-біженець¹⁵ – дитина, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Дитина-сирота¹⁵ – дитина, в якій померли чи загинули батьки (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Дитинство¹⁵ – період розвитку людини до досягнення повноліття (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Дитячий будинок сімейного типу¹⁵ – окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Дитячі простори²¹ – безпечні простори, де громади (та гуманітарні організації) створюють гостинне середовище, в якому діти та підлітки можуть отримати доступ до безкоштовних або структурованих ігор, розважальних, дозвілєвих та навчальних заходів (Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>).

Діти, позбавлені батьківського піклування¹⁵ – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Діти, які потребують тимчасового захисту¹⁵ – діти, які є іноземцями та особами без громадянства, які постійно проживають на території країни, що має спільний кордон з Україною, які масово вимушені шукати захисту в

Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Доступ²¹ – відсоток населення, яке може користуватися закладом або послугою (*Glossary. Alliance CHPA.* URL: <https://alliancecepha.org/es/glossary>).

Доступність²¹ – це передбачає усунення бар'єрів для досягнення змістовної участі населення. Ці бар'єри та заходи, які необхідно вжити, залежать від ступеня інвалідності, віку, захворювання, рівня освіти, володіння мовою, соціального чи правового статусу тощо (*Glossary. Alliance CHPA.* URL: <https://alliancecepha.org/es/glossary>).

Державний стандарт соціальної послуги натуральної допомоги⁸ – визначає зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги натуральної допомоги, показники її якості для надавачів соціальних послуг усіх форм власності, які надають цю послугу (*Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги натуральної допомоги : Наказ М-ва соц. політики України від 25.03.2021 № 147 : станом на 1 лип. 2022 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0589-21#Text>).

Є

Єдність сім'ї² – означає, що всі діти мають право на сім'ю/опікуна, а сім'ї мають право піклуватися про своїх дітей. Дітям без супроводу та дітям, розлученим із сім'єю, було надано послуги, спрямовані на якнайшвидше возз'єднання їх з батьками або основними законними чи фактичними опікунами, якщо це відповідає найкращим інтересам дитини (*Міжвідомчі оперативні рекомендації для учасників гуманітарної діяльності з питань захисту дітей. Ведення індивідуальних справ. Квітень, 2020.* URL: https://whocares-pss.info/wp-content/uploads/2025/01/CP-AoR-Protection-Cluster-and-UNICEF-2024-Ukraine.-Child-Protection-Case-Management-Operational-Guidance_in-ukr.pdf).

Ж

Жорстоке поводження з дитиною² – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, насильства за ознакою статі, булінгу (цькування), мобінгу (цькування), а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або

одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини. Жорстоке поводження: навмисна дія з фактичним або потенційним негативним впливом на безпеку, добробут, гідність та розвиток дитини. Це прояв, який відбувається в межах відносин відповідальності, довіри чи влади (*Міжвідомчі оперативні рекомендації для учасників гуманітарної діяльності з питань захисту дітей. Ведення індивідуальних справ. Квітень, 2020. URL: https://whocares-pss.info/wp-content/uploads/2025/01/CP-AoR-Protection-Cluster-and-UNICEF-2024-Ukraine.-Child-Protection-Case-Management-Operational-Guidance_in-ukr.pdf*).

3

Забезпечення найкращих інтересів дитини¹⁹ – дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити. Це дії та рішення, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини, відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної й етнічної приналежності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня розвитку, що може її висловити (*Сучасні підходи до впровадження інтегрованих соціальних послуг на рівні громад / Укладач: Ірина Єременко. URL:*

https://www.unicef.org/ukraine/media/36691/file/Unicef_Integrated%20social%20services.pdf).

Забезпечення найкращих інтересів отримувачів соціальних послуг¹⁶ – дії та рішення, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб отримувачів соціальних послуг відповідно до віку, статі, стану здоров'я, особливостей інтелектуального та фізичного розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної, етнічної та іншої належності, потреб та інтересів дітей, осіб з інвалідністю, осіб, визнаних недієздатними, осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, осіб похилого віку, а також з урахуванням думки отримувачів соціальних послуг, якщо вони за віком, рівнем розвитку та станом здоров'я можуть її висловити (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>*).

Захист дітей у гуманітарній діяльності² (англ. CPHA) – запобігання та реагування на жорстоке поводження, недбалість, експлуатацію та насильство щодо дітей у гуманітарній діяльності. Система захисту дітей: Сукупність законів, політик, нормативних актів і послуг, необхідних для всіх соціальних служб і установ – особливо соціального забезпечення, освіти, охорони здоров'я, безпеки

та правосуддя – для підтримки профілактичних та захисних заходів для дітей, включно із зміцненням сім’ї/опікунів (*Міжвідомчі оперативні рекомендації для учасників гуманітарної діяльності з питань захисту дітей. Ведення індивідуальних справ. Київень, 2020.* URL: https://whocares-pss.info/wp-content/uploads/2025/01/CP-AoR-Protection-Cluster-and-UNICEF-2024-Ukraine.-Child-Protection-Case-Management-Operational-Guidance_in-ukr.pdf).

Зловживання²¹ – навмисна дія з потенційними або фактичними негативними наслідками для безпеки, благополуччя, гідності чи розвитку дитини. Це дія, що відбувається в контексті відносин відповідальності, довіри чи влади (*Glossary. Alliance CHPA.* URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>).

I

Інвалідність²¹ – результат взаємодії між людьми з фізичними, психосоціальними, інтелектуальними або сенсорними обмеженнями та бар’єрами ставлення та навколишнього середовища, які перешкоджають їхній повноцінній та ефективній участі в суспільстві на рівних засадах з іншими. Значна зміна або втрата функцій чи структур організму. Інвалідність може бути тимчасовою або постійною. Люди можуть мати множинні порушення (*Glossary. Alliance CHPA.* URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>).

Індивідуальний план надання соціальних послуг⁶ – документ, складений на підставі комплексного визначення та оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, в якому зазначено заходи, що проводитимуться для надання такої послуги, відомості про необхідні ресурси, періодичність і строки виконання, відповідальних за виконання, дані щодо моніторингу результатів та інформацію щодо перегляду індивідуального плану (*Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : Наказ М-ва соц. політики України від 31.03.2016 № 318 : станом на 1 лип. 2022 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text>).

Інтегрований підхід до надання соціальних послуг сім’ям з дітьми¹⁰ – комплексне вирішення проблемних питань сім’ї шляхом об’єднання кадрових, матеріальних, фінансових, технологічних ресурсів громади для забезпечення доступу вразливих груп населення до соціальної підтримки. Як свідчать кращі міжнародні практики, такий комплекс може включати не лише надання соціальних послуг за технологією ведення випадку, але й соціальні виплати, а також освітні послуги, охорону здоров’я, ювенальну превенцію, працевлаштування та інші види послуг, які надаються з метою підвищення соціального благополуччя громади та вразливих категорій громадян. Взаємодія відомств при наданні послуг за інтегрованим підходом регулюється на

місцевому рівні шляхом затвердження порядку міжвідомчої взаємодії (*Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту: Наказ Міністерства соціальної політики України від 25.02.2019 № 282. URL: <https://old.msp.gov.ua/content/metodichni-materiali.html?PrintVersion>*).

Інтегровані соціальні послуги²⁰ – підхід до комплексного надання соціальних послуг в громаді, який (крім соціального захисту) включає ще й освіту, охорону здоров'я, ювенальну превенцію та інші види послуг, які надаються з метою підвищення соціального добробуту громади та її вразливих громадян (*Що таке інтегровані соціальні послуги? Пояснюємо на прикладі. Hope and Homes. URL: <http://www.hopeandhomes.org.ua/blog/shcho-take-intehrovani-sotsialni-posluhy-poiasnuiemo-na-trykhladi/>*).

Інтерв'ювання²¹ – бесіда інтерв'юера (того, хто проводить опитування) з респондентом (тим, кого опитують) за наперед визначеною структурою з метою отримання відповідей (*Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>*).

Інформована згода²¹ – висловити готовність брати участь у послугах. Інформована згода потрібна від дітей та підлітків, які за своєю природою або законом є занадто малими, щоб давати згоду, але достатньо дорослими, щоб розуміти та погоджуватися на участь у послугах. Отримуючи інформовану згоду, фахівці повинні ділитися, у спосіб, прийнятний для дітей та підлітків, інформацією про: послуги та доступні варіанти, потенційні ризики та переваги, необхідну особисту інформацію та як вона буде використовуватися, а також конфіденційність та її обмеження (*Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>*).

Інформований дозвіл² – виражена готовність брати участь у послугах. Для малолітніх дітей, які занадто малі, щоб дати інформовану згоду, але достатньо дорослі, щоб зрозуміти та погодитися брати участь у гуманітарних послугах, потрібний «інформований дозвіл» дитини. Інформований дозвіл – це виражене бажання дитини брати участь у гуманітарних послугах (*Міжвідомчі оперативні рекомендації для учасників гуманітарної діяльності з питань захисту дітей. Ведення індивідуальних справ. Київ, 2020. URL: https://whocares-pss.info/wp-content/uploads/2025/01/CP-AoR-Protection-Cluster-and-UNICEF-2024-Ukraine.-Child-Protection-Case-Management-Operational-Guidance_in-ukr.pdf*).

К

Колектив¹⁵ – група з двох або більше осіб, які об'єднані (організовані) відповідно до законодавства з метою здобуття освіти, тренування, творчості, оздоровлення, відпочинку, лікування тощо та не перебувають між собою у

трудових відносинах (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Контакт з дитиною¹⁵ – реалізація матір'ю, батьком, іншими членами сім'ї та родичами, у тому числі тими, з якими дитина не проживає, права на спілкування з дитиною, побачення зазначених осіб з дитиною, а також надання їм інформації про дитину або дитині про таких осіб, якщо це не суперечить інтересам дитини (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Кризове та екстрене втручання⁷ – термінове втручання в кризову ситуацію з метою негайного усунення або мінімізації наслідків такої ситуації, надання допомоги та підтримки, спрямованої на її подолання (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання : Наказ М-ва соц. політики України від 01.07.2016 № 716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16#Text>).

Класифікатор соціальних послуг⁹ – це систематизований перелік соціальних послуг, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 23 червня 2020 року № 429. Він містить назви послуг, їх короткий опис, строк надання та перелік категорій отримувачів (Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : Наказ М-ва соц. політики України від 23.06.2020 № 429 : станом на 29 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>).

М

Малий груповий будинок¹¹ – заклад соціального захисту, що призначений для тривалого (стаціонарного) проживання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в тому числі дітей з інвалідністю, та осіб з їх числа в умовах, наближених до сімейних (Про затвердження Примірного положення про малий груповий будинок : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовт. 2018 р. № 926. База даних «Законодавство України» / Верховно Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2018-%D0%BF>).

Малозабезпечена особа¹⁶ – особа, середньомісячний сукупний дохід якої за один квартал, який передує місяцю, що є попереднім до місяця звернення за наданням соціальних послуг, не перевищує двох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб. Середньомісячний сукупний дохід особи визначається шляхом автоматизованого обміну наявними даними між інформаційно-комунікаційними системами органів влади, підприємств, установ, організацій та обчислюється шляхом ділення середньомісячного сукупного доходу її сім'ї на кількість членів сім'ї, які включаються до її складу.

Методика обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

Менеджмент у соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю¹⁷ – управління системою соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, спрямоване на реалізацію її завдань та пошук оптимальних шляхів їх вирішення (*Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III : станом на 3 серп. 2023 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>).

Міжвідомча взаємодія¹ – партнерство декількох державних відомств, органів та підрозділів місцевого самоврядування, що має на меті спільне досягнення цілей (*Дацаківська О. Ю., Криницька І. П., Максименко К. М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Ч. 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник. Київ, 2021. 72 с.* URL: <https://surl.li/qzprsd>).

Мультидисциплінарна команда¹ – група спеціалістів (психолог, лікар, юрист, педагог, реабілітолог та інші), уповноважених різними суб'єктами чи надавачем соціальних послуг, тимчасово створена для забезпечення колегіальності рішень та узгодженості дій під час надання соціальних послуг сім'ям/особам, які перебувають у складних життєвих обставинах (*Дацаківська О. Ю., Криницька І. П., Максименко К. М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Ч. 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник. Київ, 2021. 72 с.* URL: <https://surl.li/qzprsd>).

Міждисциплінарний підхід¹⁹ – спосіб взаємодії фахівців, уповноважених різними суб'єктами, які проводять соціальну роботу та входять до складу групи, утвореної для тимчасового забезпечення прийняття колегіальних рішень та узгодженості дій під час проведення соціальної роботи з особами та сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. Це скоординована взаємодія групи спеціалістів різних спеціальностей, однодумців, об'єднаних спільними цілями. Як правило, міждисциплінарна команда формується для ведення певного випадку, де експерти з різних галузей знань працюють за окремими планами та окремими завданнями, спрямованими на досягнення спільної мети (*Сучасні підходи до впровадження інтегрованих соціальних послуг на рівні громад / Укладач: Ірина Єременко.* URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/36691/file/Unicef_Integrated%20social%20services.pdf).

Міжсекторальна взаємодія¹ – партнерство і координація між структурними підрозділами з метою досягнення цілей із стратегічного

планування розвитку громади (Дацаківська О. Ю., Криницька І. П., Максименко К. М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Ч. 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник. Київ, 2021. 72 с. URL: <https://surl.li/qzprsd>).

Можливості громади²¹ – ініціативи, структури, процеси та мережі, що очолюються та організовуються окремими особами та членами громади (включаючи самих дітей та підлітків), що сприяють правам, безпеці, розвитку, благополуччю та участі дітей та підлітків (Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpa.org/es/glossary>).

Мультидисциплінарна команда¹⁶ – функціонально виокремлена група фахівців, об'єднаних спільними метою та завданнями щодо надання соціальної послуги. Група спеціалістів, уповноважених різними суб'єктами чи надавачем соціальних послуг (психолог, лікар, юрист, педагог, реабілітолог та інші), тимчасово створена для забезпечення колегіальності рішень й узгодженості дій під час надання послуги соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах (Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

Н

Надавачі соціальних послуг¹⁶ – юридичні та фізичні особи, у тому числі фізичні особи – підприємці, внесені до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг (Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

Насильство щодо дітей та підлітків²¹ – усі дії, що передбачають навмисне застосування словесної або фізичної сили чи примусу, незалежно від того, чи це погроза, чи фактичне застосування, проти дитини або групи дітей та підлітків, що призводять або мають високу ймовірність заподіяння фактичної або потенційної шкоди безпеці, благополуччю, гідності та розвитку дитини. Можливі форми шкоди включають травми; смерть; інвалідність; порушення психологічного, психосоціального або психічного здоров'я; або порушення розвитку (Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpa.org/es/glossary>).

Наявні отримувачі соціальних послуг¹ – особи/сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, яким на цей момент надаються соціальні послуги (Дацаківська О. Ю., Криницька І. П., Максименко К. М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей

з дітьми в громадах. Ч. 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник. Київ, 2021. 72 с. URL: <https://surl.li/qzprsd>).

Неповна сім'я¹⁵ – сім'я, що складається з матері або батька і дитини (дітей) (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Неформальна опіка родини²¹ – це будь-яка приватна домовленість, що надається в межах сім'ї, за якою дитиною або підлітком піклується родич (Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>).

Об'єднання надавачів соціальних послуг¹⁶ – громадське об'єднання, засновниками та членами якого є надавачі соціальних послуг, метою діяльності якого є захист прав та інтересів надавачів соціальних послуг (Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

Об'єднання отримувачів соціальних послуг¹⁶ – громадське об'єднання, засновниками та членами якого є отримувачі соціальних послуг, їхні законні представники, метою діяльності якого є захист прав та інтересів отримувачів соціальних послуг (Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

Об'єднання працівників системи надання соціальних послуг⁴ – громадське об'єднання, засновниками та членами якого є працівники системи надання соціальних послуг, метою діяльності якого є захист прав та інтересів працівників системи надання соціальних послуг, а також інтересів громадян, пов'язаних із професійною діяльністю у системі надання соціальних послуг (Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

Особою з інвалідністю¹⁴ є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист (Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>).

Особа з особливими освітніми потребами¹³ – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту (*Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 7 лип. 2025 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>).

Отримувачі соціальних послуг¹⁶ – особи/сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, яким надаються соціальні послуги (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

Охорона дитинства¹⁵ – система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Оцінка ризиків²¹ – методологія, що використовується для оцінки небезпеки, того, як вона може завдати шкоди, а також для визначення ймовірності виникнення шкоди та її тяжкості. У сфері захисту дітей він використовується для визначення характеру та ступеня ризику, враховуючи потенційні небезпеки та існуючі умови вразливості, які разом можуть завдати шкоди дітям та їхнім сім'ям. Оцінка ризиків у сфері захисту дітей також повинна враховувати безпеку та захист дитини, підлітка, сім'ї та громади, а також їхню здатність чинити опір або відновлюватися (*Glossary. Alliance CHPA.* URL: <https://alliancecpa.org/es/glossary>).

Оцінка якості соціальних послуг¹⁶ – результат показників якості наданої соціальної послуги (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

Оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах¹⁶ – аналіз належності особи/сім'ї до вразливих груп населення, її складних життєвих обставин та визначення індивідуальних потреб особи/сім'ї, переліку та обсягу соціальних послуг, яких потребує особа/сім'я (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

Оцінювання потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді¹⁷ – аналіз належності сімей, дітей та молоді до вразливих груп населення,

перебування у складних життєвих обставинах та визначення індивідуальних потреб сімей, дітей та молоді, переліку та обсягу необхідних соціальних послуг, інших видів соціальної підтримки, соціальної допомоги (*Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>*).

П

Патронат над дитиною¹⁸ – це тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин (*Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III : станом на 7 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>*).

Планування соціальних послуг¹ – процес визначення послідовності завдань із впровадження соціальних послуг у громаді, форм їх реалізації, залучення необхідних ресурсів на основі визначення потреб та їх пріоритизації (*Дацаківська О. Ю., Криницька І. П., Максименко К. М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Ч. 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник. Київ, 2021. 72 с. URL: <https://surl.li/qzprsd>*).

Показники якості соціальних послуг¹⁶ – сукупність індикаторів, що використовуються для оцінювання процесу та результатів діяльності надавача соціальних послуг на відповідність встановленим вимогам та результативності соціальних послуг щодо профілактики складних життєвих обставин, подолання або мінімізації їх негативних наслідків для осіб/сімей, які перебувають у таких обставинах (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>*).

Прийомна сім'я¹⁵ – сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>*).

Примусове переміщення дитини¹⁵ – переміщення дитини, із застосуванням або без застосування насильства, що здійснюється державою, визнаною Верховною Радою України державою-агресором та/або державою-окупантом, шляхом виселення та/або вчинення інших примусових дій, у тому числі за відсутності усвідомленої згоди дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити, та усвідомленої згоди батьків або

інших законних представників дитини, щодо переміщення дитини у межах тимчасово окупованих територій України, за відсутності підстав, що передбачені законами України та/або допускаються міжнародним правом (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>*).

Програма для дитини або іншої особи, яка вчинила булінг (цькування)¹⁵ – комплекс заходів, що формується на основі результатів оцінки ризиків та спрямований на зміну насильницької поведінки особи, яка вчинила булінг (цькування), формування у неї нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>*).

Програма для дитини або іншої особи, яка постраждала від булінгу (цькування) або стала його свідком¹⁵ – комплекс заходів, спрямованих на позбавлення емоційної залежності, невпевненості у собі та формування у особи, яка постраждала від булінгу (цькування) або стала його свідком, здатності відстоювати власну гідність, захищати свої права у приватних стосунках, у тому числі за допомогою уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування (*Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>*).

Р

Раннє виявлення¹ – рання ідентифікація фахівцями проблеми, яка може погіршити рівень задоволення потреб дитини, з метою профілактичного реагування, зокрема інформування батьків дитини про наявні в громаді послуги, державні виплати та допомоги, мотивація батьків до співпраці зі спеціалістами, консультування та сприяння доступності послуг (*Дацаківська О. Ю., Криницька І. П., Максименко К. М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Ч. 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник. Київ, 2021. 72 с. URL: <https://surl.li/qzprsd>*).

Ранній розвиток дитини²¹ – комплексний підхід до політики та програм для дітей від пренатального періоду до 8 років, а також для їхніх батьків, опікунів та громад. Його мета – захищати право дітей та підлітків на повний розвиток свого когнітивного, емоційного, соціального та фізичного потенціалу (*Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpa.org/es/glossary>*).

Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг ¹⁶ –

автоматизована інформаційно-комунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, використання, знеособлення і знищення визначених цим Законом даних про надавачів та отримувачів соціальних послуг (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

С

Сексуальне насильство ²¹ – фізичне втручання сексуального характеру, чи то силою, чи за нерівних чи примусових умов. Див. Сексуальне насильство щодо дітей та підлітків (*Glossary. Alliance CHPA.* URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>).

Сімейний догляд ²¹ – цілодобовий догляд, виховання та захист дитини або підлітка, що забезпечуються особою, пов'язаною з дитиною або підлітком сімейними зв'язками або значними попередніми стосунками, але яка не є одним з їхніх батьків (*Glossary. Alliance CHPA.* URL: <https://alliancecpha.org/es/glossary>).

Складні життєві обставини ¹⁶ – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю ¹⁷ – професійна діяльність, спрямована на запобігання, мінімізацію негативних наслідків та подолання складних життєвих обставин сімей, дітей та молоді, посилення їхньої здатності до реалізації власного життєвого потенціалу (*Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III : станом на 3 серп. 2023 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>).

Соціальне замовлення ¹⁶ – засіб регулювання діяльності у системі надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі надавачів соціальних послуг для задоволення потреб осіб/сімей у соціальних послугах відповідно до результатів визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

Соціальні послуги загальнонаціонального значення ¹⁶ – унікальні комплексні та доступні соціальні послуги високої якості, які надаються зі специфічною метою на всій території України за результатами проведення

експериментальних проєктів та спрямовані на задоволення загальнодержавного суспільного інтересу, що полягає у підтримці окремих категорій громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах, та подоланні наслідків таких обставин. Перелік соціальних послуг загальнонаціонального значення затверджується Кабінетом Міністрів України (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>*).

Соціальні послуги¹⁶ – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особі/сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг. Порядок організації надання соціальних послуг затверджується Кабінетом Міністрів України (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>*).

Соціальний захист¹⁹ – це система принципів, методів, законодавчо встановлених державою соціальних гарантій, заходів та установ, що забезпечують надання оптимальних умов життя, задоволення потреб, підтримання життєзабезпечення для існування особистості, різних соціальних категорій і груп (*Сучасні підходи до впровадження інтегрованих соціальних послуг на рівні громад / Укладач: Ірина Єременко. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/36691/file/Unicef_Integrated%20social%20services.pdf*).

Супервізія¹⁶ – професійна підтримка працівників, які надають соціальні послуги, спрямована на подолання професійних труднощів, аналіз та усунення недоліків, вдосконалення організації роботи, стимулювання мотивації до роботи, дотримання етичних норм та стандартів надання соціальних послуг, запобігання виникненню професійного вигорання, забезпечення емоційної підтримки. Методичні рекомендації щодо супервізії затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення (*Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>*).

Т

Тимчасове влаштування дитини, яка залишилася без батьківського піклування^{3, 4}, у тому числі дитини, розлученої із сім'єю, проводять у межах компетенції служба у справах дітей та уповноважений орган Національної поліції за місцем виявлення дитини (*Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Каб. Міністрів України від 24.09.2008*

№ 866 : станом на 19 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-n#Text>;
Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 22.03.2022 № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-n#Text>).

У

Усиновлення (удочеріння) ¹⁵ є оформлена спеціальним юридичним актом (рішенням суду) передача на виховання в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки (Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).

Ф

Фактичні отримувачі соціальних послуг ¹ – особи/сім'ї, які відповідно до соціальних, демографічних або інших чинників отримували соціальні послуги у звітному періоді (Дацаківська О. Ю., Криницька І. П., Максименко К. М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Ч. 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник. Київ, 2021. 72 с. URL: <https://surl.li/qzprsd>).

Фахівець із соціальної роботи ¹⁷ – особа, яка має відповідну освіту та кваліфікацію, відповідає вимогам, установленим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення (Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>).

Ц

Центр соціальної підтримки дітей та сімей ¹² – заклад соціального захисту дітей та сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, що утворюється відповідно до потреб територіальної громади (Про затвердження Примірного положення про центр соціальної підтримки дітей та сімей : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листоп. 2016 р. № 834. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/834-2016-%D0%BF>).

Цільова бюджетна програма ¹ – сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій. Визначення відповідає статті 2 Бюджетного кодексу України (Дацаківська О. Ю., Криницька І. П., Максименко К. М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Ч. 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник. Київ, 2021. 72 с. URL: <https://surl.li/qzprsd>).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дацаківська О. Ю., Криницька І. П., Максименко К. М. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Ч. 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник. Київ, 2021. 72 с. URL: <https://surl.li/qzprsd> (дата звернення: 29.08.2025).
2. Міжвідомчі оперативні рекомендації для учасників гуманітарної діяльності з питань захисту дітей. Ведення індивідуальних справ. Квітень, 2020. URL: https://whocares-pss.info/wp-content/uploads/2025/01/CP-AoR-Protection-Cluster-and-UNICEF-2024-Ukraine.-Child-Protection-Case-Management-Operational-Guidance_in-ukr.pdf (дата звернення: 11.07.2025).
3. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Каб. Міністрів України від 24.09.2008 № 866 : станом на 19 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text> (дата звернення: 14.08.2025).
4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 22.03.2022 № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-п#Text> (дата звернення: 14.08.2025).
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII : станом на 26 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 26.04.2026).
6. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : Наказ М-ва соц. політики України від 31.03.2016 № 318 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text> (дата звернення: 30.07.2025).
7. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання : Наказ М-ва соц. політики України від 01.07.2016 № 716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16#Text> (дата звернення: 30.07.2025).
8. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги натуральної допомоги : Наказ М-ва соц. політики України від 25.03.2021 № 147 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0589-21#Text> (дата звернення: 14.08.2025).

9. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : Наказ М-ва соц. політики України від 23.06.2020 № 429 : станом на 29 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (дата звернення: 14.08.2025).

10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту : Наказ Міністерства соціальної політики України від 25.02.2019 № 282. URL: <https://old.msp.gov.ua/content/metodichni-materiali.html?PrintVersion> (дата звернення: 30.07.2025)

11. Про затвердження Примірного положення про малий груповий будинок : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовт. 2018 р. № 926. База даних «Законодавство України» / Верховно Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2018-%D0%BF> (дата звернення: 28.04.2026).

12. Про затвердження Примірного положення про центр соціальної підтримки дітей та сімей : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листоп. 2016 р. № 834. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/834-2016-%D0%BF> (дата звернення: 28.04.2026).

13. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 7 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

14. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

15. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 28.07.2025).

16. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 16 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 28.07.2025).

17. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 28.07.2025).

18. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III : станом на 7 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 30.07.2025).

19. Сучасні підходи до впровадження інтегрованих соціальних послуг на рівні громад / Укладач: Ірина Єременко. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/36691/file/Unicef_Integrated%20social%20services.pdf (дата звернення: 04.08.2025).

20. Що таке інтегровані соціальні послуги? Пояснюємо на прикладі. *Hope and Homes*. URL: <http://www.hopeandhomes.org.ua/blog/shcho-take-intehrovani-sotsialni-posluhy-poiasniuiemo-na-ptykladi/> (дата звернення: 30.07.2025).

21. Glossary. Alliance CHPA. URL: <https://alliancecpa.org/es/glossary> (date of access: 31.07.2025).

Довідкове видання.

Ірина Миколаївна ТРУБАВІНА,

Вікторія Федорівна ТИЩЕНКО,

Ярослава Ігорівна ЮРКІВ

ГЛОСАРІЙ
ЩОДО ЗАХИСТУ СІМ'Ї ТА ДИТИНСТВА

Здано до склад. 24.03.2026 р. Підп. до друку 24.04.2026 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 12,5. Наклад 300 прим. Зам. № 102.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Віктора Новікова, 2, м. Лубни, Полтавська область, 37500. тел: +38-095-105-60-05
e-mail: luguniv.info.edu@gmail.com